

בס"ד, ה' ניסן התשפ"ו

מנחות ע"א – התר העומר בהשרשה, קצירה לפני העומר, מנהג אנשי יריחו, והפסק שדה לפאה

שאלות:

1. האם מותר להביא שעורה לא בשלה עבור מנחת העומר?

המקור לכך שהעומר מתיר תבואה שהשרישה

- הגמרא מספרת שרבי אלעזר שאל את רבי יאשיה האמורא (שהיה בן דורו) מהו המקור לדין שמופיע במשנתנו, שהעומר מתיר באכילה רק תבואה שהשרישה בקרקע, ואין צורך שתגדל יותר מכך.
 - הגמרא מנסה לדייק מזה שכתוב בתורה שיש להביא את מנחת העומר מתבואה המוגדרת כ'אָבִיב' (תבואה בשלה). מזה שהתורה הגבילה את סוג התבואה שממנה מביאים את הקורבן, משמע שיש סוג תבואה אחר (שאינו אביב) שלא כשר להבאה אבל מותר באכילה על ידי העומר.
 - אבל הגמרא דוחה את ההוכחה כי אולי הפסוק בא להתיר רק שלב גידול יותר מאוחר, כגון תבואה שהגיעה ל"שליש" גידולה, אבל לא תבואה שרק השרישה.
 - הגמרא מנסה ללמוד באופן דומה גם מהמילים "מִהַחֵל חֶרְמֵשׁ" ו"קָמָה", אבל דוחה את ההוכחות באותו אופן. שייתכן שהן מתירות רק שלבים מתקדמים יותר כמו "שִׁחַת" (ראו למאכל בהמה) או "אָגָם" (שלב שבו הצמח גדל עד גובה קטן שניתן לקפל את ראשו לכיוון תחילתו/שורשו).
 - לכן רבא לומד מהפסוק שנאמר לגבי שתי הלחם: "וְחָג הַקִּצִּיר בְּכֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה". הפסוק שמדבר על זמן הזריעה, וההיתר של שתי הלחם למקדש תואם להיתר של העומר להדיוט (לאדם פשוט), ומכאן הוכחה שזמן הזריעה הוא הקובע.
 - ורבא עונה לשאלת רב פפא (המכונה בגמרא "סוּדְנִי") שהפסוק אומר "בְּשָׂדֶה", וזה מלמד שההיתר חל רק כאשר הגרעין כבר נקלט בשדה, כלומר השריש בקרקע, ולא סתם הונח.
2. יאיר רוצה לקצור שיבולים בשביל הכבשה שלו, מותר לו לפני ט"ז בניסן?

דיני קצירה לפני העומר (משנה וגמרא)

- המשנה אומרת שמותר לקצור לפני העומר בשדות "בית השלחין" (שדות מושקים) שבעמקים, אבל אסרו לעשות "גדיש" (ערימה גדולה ומסודרת). הגמרא מסבירה שהתבואה שם היא גם באיכות גרועה וגם רגישה ועלולה להירקב אם לא יקצרו אותה בזמן.
- המקור להיתר: הוא תירוץ לסתירה שהעלה רבי בנימין בברייתא בין שני פסוקים: פסוק אחד קורא לעומר "רְאֵשִׁית קְצִירְכֶם" (הראשון להיקצר), ופסוק שני אומר "וְקִצְרְתֶם אֶת קְצִירָה וְהִבְאֵתֶם אֶת עֹמֶר" (משמע שיש קצירה אחרת לפני הבאת העומר). התירוץ הוא: ממקום שראוי להביא ממנו עומר – אסור לקצור קודם. ממקום שאינו ראוי לעומר (כמו בית השלחין שבעמקים) – מותר לקצור קודם.
- הגמרא מעירה שלא ניתן לפרש שהפסוק בא להתיר קצירה של מיני דגן אחרים (כמו

חיטה) לפני העומר, משום שרבי יוחנן (בדף הקודם) למד בגזירה שווה ממצוות חלה שאיסור הקצירה חל על כל חמשת מיני הדגן באופן שווה.

- המשנה מספרת שאנשי יריחו היו קוצרים את תבואתם (שהייתה בבית השלחין) לפני העומר "ברצון חכמים" (בהסכמתם). אבל, הם היו גם עושים "גדיש" (ערימה גדולה) מהתבואה הקצורה, "שלא ברצון חכמים", ובכל זאת לא מיחו בידם חכמים.
- קצירה לבהמה (שחת): המשנה אומרת גם שמותר לקצור תבואה לפני העומר כדי להאכילה לבהמה. רבי יהודה מסייג: שההיתר קיים רק אם התחיל לקצור לפני שהתבואה הגיעה לשלב של "שליש" גידולה. אבל רבי שמעון מתיר לקצור לשחת בכל שלב, גם לאחר שהביאה שליש.
- קצירה למטרות מצווה: המשנה אומרת שמותר לקצור תבואה לפני העומר כדי לפנות מקום ל"בית האבל" (לעריכת ברכת אבלים), כדי למנוע "ביטול בית המדרש" (לפנות מקום לתלמידים ללמוד), או כדי להגן על נטיעות של אילנות שלא יפסידו מהשתלטות התבואה (מה גם שממילא אין מביאים עומר משדה אילן).
- בכל המקרים שבהם הותר לקצור, אסור לקשור את התבואה ל"כריכות" (אלומות אגודות), אלא יש להשאירן כ"צבתים" (ערמות קטנות לא קשורות).
- והמשנה מפרטת את דיני קצירת העומר לכתחילה:
 - המצווה היא לכתחילה לקצור תבואה עומדת (קמה), אך אם לא מצא (כי כבר קצרו את הכל) – יכול להביא מן העומרים (תבואה קצורה).
 - המצווה לכתחילה להביא מן הלח, אך אם לא מצא – יביא מן היבש.
 - המצווה לקצור בלילה, אך גם אם נקצר ביום זה כשר.

3. ירוחם אומר 'שמע ישראל' בלי להפסיק בין המילים שמע וישראל, האם הוא יוצא ידי חובה?

מנהגי אנשי יריחו

- המשנה מציינת שאנשי יריחו עשו שני דברים שקשורים לעומר: קצרו את התבואה לפני העומר – וזה היה "ברצון חכמים", וגם גדשו את התבואה (עשו גדיש) – וזה היה "שלא ברצון חכמים", אבל חכמים לא מיחו בידם.
- הסתירה בדעת רבי יהודה (גמרא): הגמרא אומרת שבברייתא מקבילה, מי שמשתמש בלשון "היו דברים שלא ברצון חכמים וחכמים לא מיחו" הוא רבי יהודה. אבל, באותה ברייתא רבי יהודה טוען שכל המעשים של אנשי יריחו היו שלא ברצון חכמים (שלושה שמיחו עליהם ושלושה שלא מיחו), והוא גם מנמק: "אם ברצון חכמים היו עושים – יהיו כל אדם עושים כן!". השאלה היא, אם כן, מה סובר רבי יהודה – האם קצירה לפני העומר הייתה ברצון חכמים (כמו במשנתנו) או שלא?
- יישוב הסתירה: הגמרא מקשה שבחשבון דבריו של רבי יהודה בברייתא, מופיעים בעצם ארבעה דברים שלא מיחו בידם (ולא שלושה). לכן מסקנת הגמרא שצריך פשוט להוריד

מהרשימה בברייתא (מהחלק של "לא ברצון חכמים") את המילים "קצירת העומר", כי היא אכן הייתה ברצון חכמים. וככה אין קושי מהברייתא על המשנה.

- הברייתא מפרטת את ששת הדברים שעשו אנשי יריחו הם:
 1. מרכיבין דקלים: בערב פסח כל היום (מלאכה לא חשובה לדעתם).
 2. כורכין את שמע: אומרים "שמע ישראל" בלי הפסקות בין המילים.
 3. קוצרין לפני העומר: קצירה בבית השלחין שבעמקים.
 4. גודשין לפני העומר: עשיית ערימות (גדיש) מהתבואה הקצורה.
 5. מתירין גמזיות של הקדש: שימוש בגידולים כמו ענפים של עצי חרוב ושקמה שהוקדשו, הם סברו שאין איסור מעילה בגידולים.
 6. פורצין פרצות בגינותיהם: פתיחת פרצות כדי שהעניים יאכלו פירות שנשרו (נשר) בשבתות בשנות בצורת, חכמים גזרו על זה שמא יתלשו.
 7. לפי רבי יהודה בברייתא גם נתנו פאה לירק. למרות שאין חובה כזו כי זה לא מוכנס למחסנים לקיום, ועל ידי זה היו מפקיעים את הפאה הזו ממעשר.
- 4. חגבים אכלו שורה בשדה של יוחנן, האם זה נחשב שתי שדות וצריך להניח פעמיים פאה?

קצירה לשחת

- הגמרא מקשרת בין המחלוקת במשנתנו (קצירה לבהמה לפני העומר של תבואה שכבר הביאה שליש גידולה) לבין המשנה במסכת פאה. השאלה היא האם קצירה של חלק מהשדה לבהמה (שחת) נחשבת כ"התחלת קצירה" רשמית.
 - רבי מאיר סובר שם במשנה שהיא לא נחשבת קצירה, ולכן היא יוצרת "הפסק" (חציצה) בשדה, והחלקים שנוצרו חייבים כל אחד בפאה בנפרד. והגמרא מנסה לברר כאיזה שיטה במשנתנו סובר רבי מאיר.
- ניסיון ראשון – רבי יוחנן מסביר שרבי מאיר (במסכת פאה) סובר שקצירה לשחת נחשבת כהפסק, כי הוא הולך בשיטת רבי שמעון – שקצירה לבהמה לא מוגדרת כ"קצירה" בכלל.
 - אבל הגמרא מקשה כי אם אפילו מעשה אדם (קצירה) נחשב כהפסק לדעת רבי מאיר, קל וחומר ששטח שנאכל על ידי חגבים או נמלים יחשב כהפסק (שהרי הוא ודאי לא נחשב התחלת קצירה). אבל הברייתא שהגמרא מביאה אומרת שרבי מאיר מודה שבמקרה של חגבים שזה לא הפסק אלא קצירה.
- ניסיון שני – לכן הגמרא מנסה להעמיד את רבי מאיר בשיטת רבי יהודה במשנתנו, שמחלק בין קצירה של תבואה שהביאה שליש שנחשבת קצירה, אבל לפני שליש – לא. לפי זה, המשנה בפאה עוסקת בתבואה שלא הביאה שליש (ולכן היא מפסיקה), והברייתא של הנמלים עוסקת בתבואה שהביאה שליש שנחשבת קצירה (ולא מפסיקה ללא חרישה).
 - אבל הגמרא מקשה שהמשנה במסכת פאה עוסקת בקצירה באופן כללי (גם לאדם), ואם נפרש שרבי יהודה התיר גם קצירה לאדם בתבואה שלא הביאה שליש לפני העומר, נקבל שלוש דעות שונות במשנתנו:

1. **תנא קמא**: מתיר קצירה לפני העומר רק לבהמה.
 2. **רבי יהודה**: מתיר אפילו לאדם אם זה לפני גידול שליש.
 3. **רבי שמעון**: מתיר לכתחילה לאדם אפילו אחרי שליש.
- אבל **רש"י** מדגיש (על פי הגמרא בסנהדרין) שכל מקום שבו **רבי יהודה** אומר "אימתי" כמו במשנתינו, הוא לא בא לחלוק וליצור דעה שלישית אלא רק לפרש את דברי **תנא קמא**, ולכן לא ייתכן שיש כאן שלוש דעות.
 - לכן **רב דימי** מסביר ש**רבי מאיר** אכן סובר שקצירה לפני שליש לא נחשבת קצירה, אבל הוא לא לומד את זה מ**רבי יהודה** אלא מרבו, **רבי עקיבא**, בעניין "המנמר" (קוצר חלקים פזורים מהשדה שמפצל אותה לחיוב פאה).
 - **רבי עקיבא** גם מבחין בין המטרה: קצירה לצורך "קליות" (אכילה מיידית) שלא נחשבת קצירה והיא מפסיקה בשדה. לבין קצירה לצורך "אוצר" (אחסון) שנחשבת תחילת קצירה ולא מפסיקה.
 - **רבין אמר** בשם **רבי יוחנן שרבי עקיבא** סובר שקצירה לאוצר מפסיקה ב"מנמר" אפילו אם התבואה הביאה שליש גידול. לכן, הגמרא מסיקה שבנקודה הזו **רבי מאיר** לא סובר כמותו, כיוון ש**רבי מאיר** סובר בביריתא שאפילו אכילת חגבים בתבואה שהביאה שליש נחשבת קצירה ולא מפסיקה.